

MATERIALE CERAMICE DESCOPERITE PE TERASA A VIII-A DE LA GRĂDIȘTEA MUNCCELULUI (II)¹

GELU FLOREA

Fragmentele de vase prezentate mai jos reprezintă inventarul ceramic aparținând categoriei denumite, în general, de uz comun și, respectiv, olăriei decorate prin pictură. Acestea, împreună cu cele publicate anterior, sunt în măsură să completeze imaginea, într-o primă fază doar orientativă, a asocierii materialului ceramic din complexele databile imediat anterior cuceririi romane a Sarmizegetusei Regia. Chiar dacă nu există certitudinea că aceste materiale reprezintă inventarul complet descoperit cu decenii în urmă de C. Daicoviciu² pe Terasa a VIII-a, pe baza rezultatelor cercetărilor din ultimii ani se poate afirma că asocierile și propozițiile cantitative ale categoriilor ceramice prezentate de noi sunt, în linii generale, sugestive pentru complexele de locuire de la Grădiștea Muncelului.

A. Ceramica de uz comun:

I. Buză de chiup cu profilaturi „în trepte“ (pastă cărămizie, lucrat la roată, finisat cu ajutorul unei spatule) (fig. I/1). Categoria aceasta de vase este bine cunoscută în literatura de specialitate, cu numeroase exemple în complexele dacice târzii³. Diversitatea variantelor (unele dintre ele aparținând și speciei pictate⁴) se întemeiază pe numărul și combinarea profilaturilor buzei. Aceluiași tip de vas îi aparține și un fragment de perete din pastă cărămizie ornamentat prin incizii în val și linii orizontale (fig. I/2).

II. Vas cu tub (fragmentar) (pastă portocaliu-roșiatică grosieră. — fig. I/3). Acest tip de vas este destul de frecvent în Dacia secolelor I a.Ch. — I p.Ch. Sunt cunoscute mai multe analogii în diverse stațiuni

¹ Prima parte a acestui studiu a fost publicată în *EphemNap*, III, 1993, p. 95—110.

² G. Florea, *op. cit.*, n. 1.

³ H. Daicoviciu, *Dacia de la Burebista la cucerirea romană*, Cluj, 1972, p. 188—190; I. Glodariu, *Așezări dacice și daco-romane la Slănic*, București, 1981, p. 41; Idem, în vol. *Studii dacice* (sub red. H. Daicoviciu), Cluj, 1981, p. 156—157.

⁴ M. Dărăbanț, în *ActaMN*, XVI, 1979, fig. 2/2, 3/2.

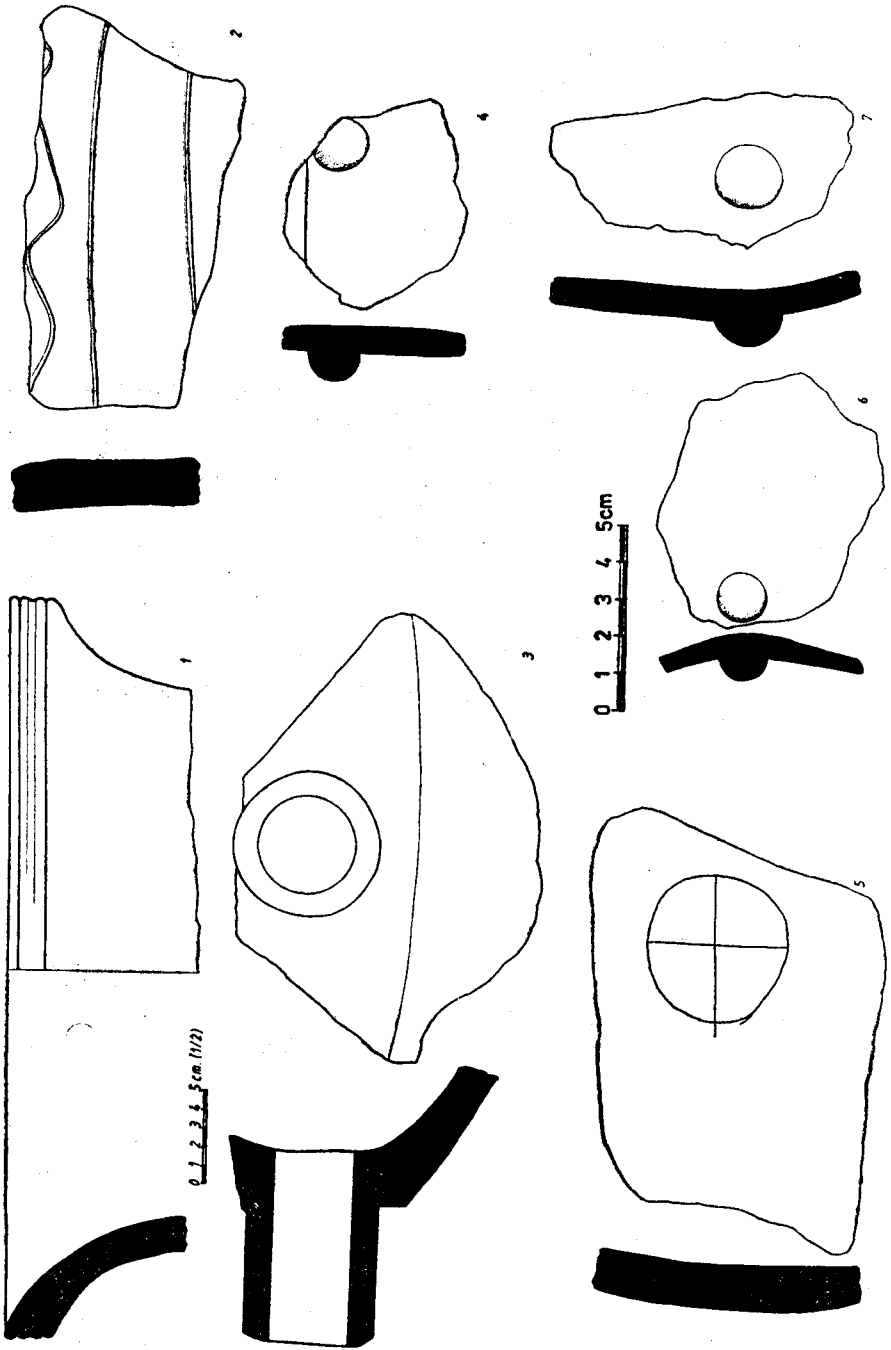

Fig. 1, 1—7. Ceramică dacică (Grădiștea Muncelului, sec. I p. Ch.).
 Fig. 1. 1—7. Céramique dacique (Grădiștea Muncelului: Les sigiles en T. C.)

dacice: Fețele Albe⁵, Răcătau⁶, Meleia⁷. Respectiva formă ceramică este ilustrată și în repertoriul ceramicii pictate din Munții Orăștiei⁸, Ocnița⁹, sau alte stațiuni dacice. Forma vasului este de influență elenistică¹⁰ dar este integrată repertoriului ceramicii (mai ales fine) autohtone. Interesantă este varianta prezentă între materialele de pe Terasa a VIII-a, realizată dintr-o pastă grosieră. În general acest tip de vas, ilustrat și prin analogiile evocate mai sus, aparține speciei fine. Deși funcționalitatea precisă a acestui tip de recipient rămâne deocamdată necunoscută, se poate bănuși o diferențiere în destinație între exemplarele modelate din pastă de bună calitate și acesta, a cărui materie primă sugerează nevoia de a rezista la temperaturi mari.

III. Fragmente de vase-borcan: 1. perete de vas, lucrat la roată (pastă cenușie-negricioasă, finisat prin netezire la interior și exterior), ornamentat cu un buton mic, semisferic, aplicat (fig. I/4); 2. Idem, pastă cărămizie (fig. I/6); 3. Idem, (pastă maronie, netezit la interior și exterior, fig. I/7).

Aceste vase, foarte frecvente în complexele dacice, par să ilustreze tendința reducerii dimensiunilor variantei de buton semisferic aplicat, în etapa târzie a civilizației dacice¹¹. Trebuie menționat faptul că asemenea vase sunt relativ rare la Grădiștea Muncelului față de cantitatea și calitatea ceramicii încadrate îndeobște, în celelalte stațiuni dacice, drept „fină“.

IV. Alte fragmente ceramice: 1. Perete de vas (pastă gălbui cărămizie) purtând un ornament circular, împărțit în patru sectoare, realizat prin incizie cu un instrument ascuțit. Analogii ale ornamentului în repertoriul ceramicii pictate (în diverse variante¹²). Mai trebuie menționat că semnul respectiv este incizat după ardere ceea ce nu exclude interpretarea lui, eventual, ca substituit grafic (semn de proprietate). O astfel de interpretare, menținând, cuvenitele rezerve, ar fi întărită de descoperirea unui semn similar pe fundul unui vas, tot la Grădiștea Muncelului¹³. (fig. I/5).

2—3. Două fragmente din peretele unui vas mare (pastă grosieră maroniu gălbuie, ars secundar) poartă o șampilă ornamentală de formă circulară (rozetă cu sectoare) și două tipuri de ornamente realizate prin impresiune: unul realizat cu un instrument cu vârf rotunjit, sub

⁵ I. Glodariu, *Relațiile comerciale ale Daciei cu lumea elenistică și romană*, Cluj, 1974 (în continuare RCD), p. 226.

⁶ Idem, *op. cit.*, p. 230.

⁷ Idem, *op. cit.*, p. 226.

⁸ G. Florea, în *ActaMN*, XXIV—XXV, 1987—1988, p. 1108, nr. 2 (pl. I/2); s-a dovedit prin identificarea unui fragment suplimentar că acest vas provine tocmai de pe Terasa a VIII-a de la Sarmizegetusa Regia.

⁹ D. Berciu, *Buridava dacică*, București, 1981, pl. 12, nr. 13; pl. 59/1 (probabil fără tub); pl. 77.

¹⁰ I. Glodariu, RCD, p. 146.

¹¹ De ex. Galați-Barboși — S. Sanie, în *ArhMold*, XII, 1988, pl. I/3, 11, 15; Căpâlna — I. Glodariu, V. Moga, *Cetatea dacică de la Căpâlna*, București, 1989, fig. 23/10, etc.

¹² G. Florea, în *EphemNap*, I, 1991, pl. III/2; v. și ulciorul de la Fețele Albe, H. Daicoviciu, I. Glodariu, I. Piso, în *ActaMN*, X, 1973, p. 76, și alte fragmente ceramice, încă inedite, descoperite în 1993.

¹³ Descoperire 1993.

forma a două rânduri de impresiuni ovale, de o parte (și de alta?) a unei linii drepte incizate, sugerând un spic; celălalt este înfățișat sub forma a două șiruri paralele de impresiuni executate cu ajutorul unui instrument cu vârf semilunar. Ambele benzi cu impresiuni pornesc de la câte o șampilă de tipul celei descrise mai sus. Ornamentarea prin șampilare în pasta moale a ceramicii a fost folosită de către olarii daci foarte probabil sub influența meșteșugului elenistic și roman¹⁴. Între materialele de la Grădiștea Muncelului acest mod de ornamentare este prezent și pe alte piese¹⁵. (Fig. II/1—2).

4. Toartă de căniță, neagră, pastă fină (fig. II/3).

V. Torți de amfore (probabil de import):

1. Toartă de amforă, pastă portocalie, foarte fină (din pământul de aruncătură 1951) (fig. II/4).

2. Fragment de toartă de amforă (pastă gălbuie, foarte bine arsă) (fig. II/5).

3. Fragment de toartă de amforă (ca mai sus) (fig. II/6). Ambele nr. 2—3, au fost descoperite, conform indicațiilor topografice, în „turnul din partea de nord a terasei cu pietre rotunde“.

În catalogul amforelor de import întocmit de I. Glodariu¹⁶ sunt amintite „amfore fragmentare, sec. I î.e.n.—I e.n.; a. 1952, 1954. M.I.C inf. H. Daicoviciu“¹⁶. Nu este exclus să se fi făcut referire la unele din piese descrise mai sus. Este de adăugat observația potrivit căreia, dacă fragmentul de la nr. 1 este susceptibil, eventual, a fi considerat rezultat al imitației locale, celelalte două, prin aspectul lor (arderea excelentă și faptul că sunt foarte ușoare în comparație cu ceramica locală, inclusiv fragmentul nr. 1), pot fi catalogate drept importuri.

B. Ceramica pictată:

Dat fiind că aceste fragmente ceramice au fost realizate toate în binecunoscuta tehnică, specifică olăriei dacice pictate din zona capitalei¹⁷, nu se va insista de fiecare dată asupra descrierii pastei, a angobei sau asupra altor detalii de acest gen. Pictura este realizată cu roșu-brun pe angoba alb-gălbuie aplicată în strat consistent pe pasta alb-gălbuie a vaselor. Acolo unde există diferențe față de acești parametri tehnici, ele vor fi specificate.

I. 1—3. Primul tip ceramic este reprezentat de castroane elaborate elegante atât din punctul de vedere al siluetei (inclusiv caneluri și profilaturi) cât și din perspectiva ornamenticii pictate (fig. III/1—3). Tipologic, există analogii pentru aceste forme la Sighișoara-Wietenberg (varianțe nepictate)¹⁸ și la Brad¹⁹. O piesă similară, cu profilul întreg, a fost publicată de C. Daicoviciu și reluată de I. H. Crișan²⁰. Motivele pic-

¹⁴ Cf. I. Glodariu, *RCD*, p. 148—149.

¹⁵ Idem, *op. cit.*, pl. XXVII, IC 27/40; și alte descoperiri inedite.

¹⁶ Idem, *op. cit.*, p. 207, nr. 7.

¹⁷ G. Florea, în *ActaMN*, XXIV—XXV, 1987—1988, p. 1099—1100.

¹⁸ Inf. amabile Aurel Rustoiu, pentru care mi mulțumesc și cu acest prilej.

¹⁹ V. Ursachi, în *MemAnt*, pl. XXIX/7, XXX/8.

²⁰ I. H. Crișan, *Ceramica daco-geților*, București, 1969, pl. XCIV/7.

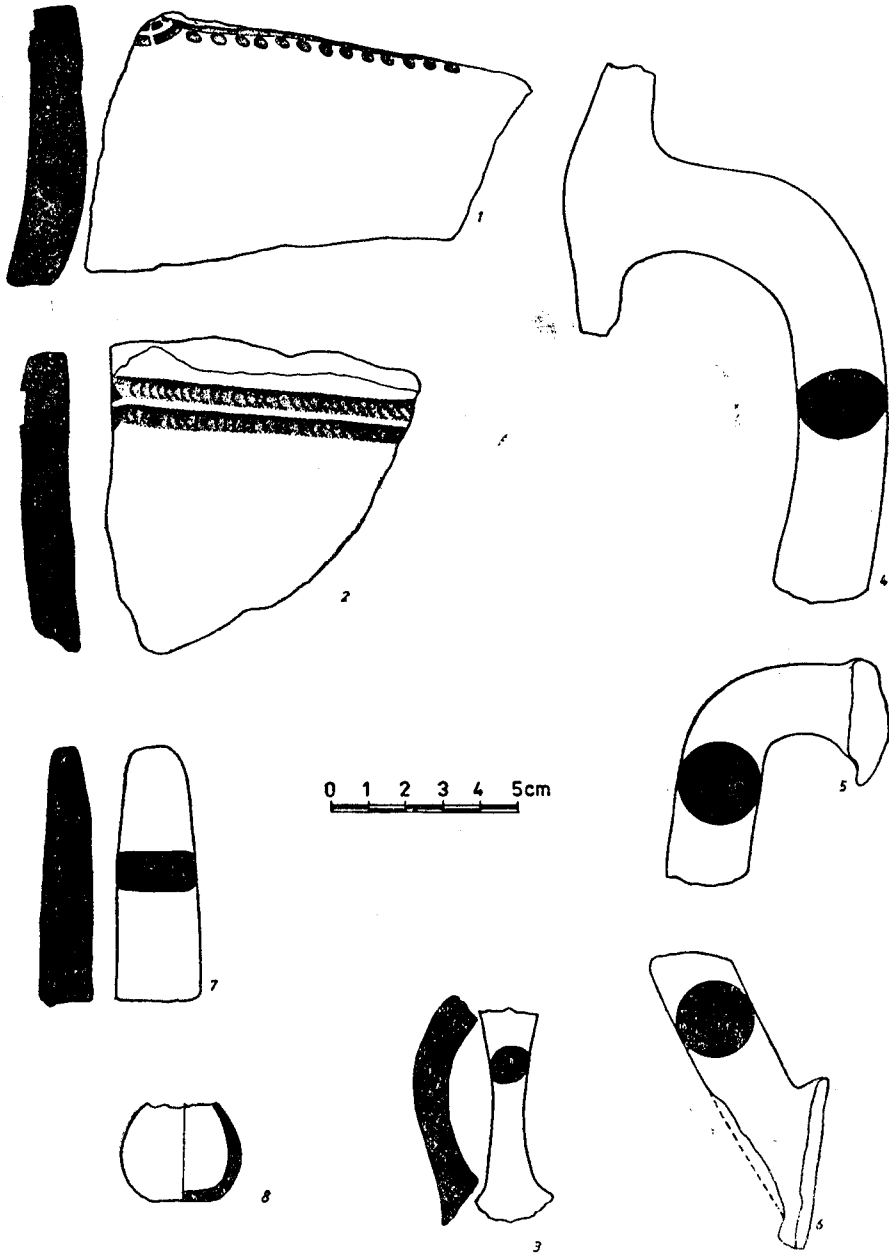

Fig. II, 1—3. Ceramică dacică; 4—6 toarte de amfore; 7 cute de piatră; 8 unguentariu de sticlă (Grădiștea Muncelului, sec. I p. Ch.).

Fig. II, 1—3. Céramique dacique; 4—6 anses d'amphores; 7 pierre à aiguiser; 8 flacon en verre (Grădiștea Muncelului, I-er siècle ap. J.-C.).

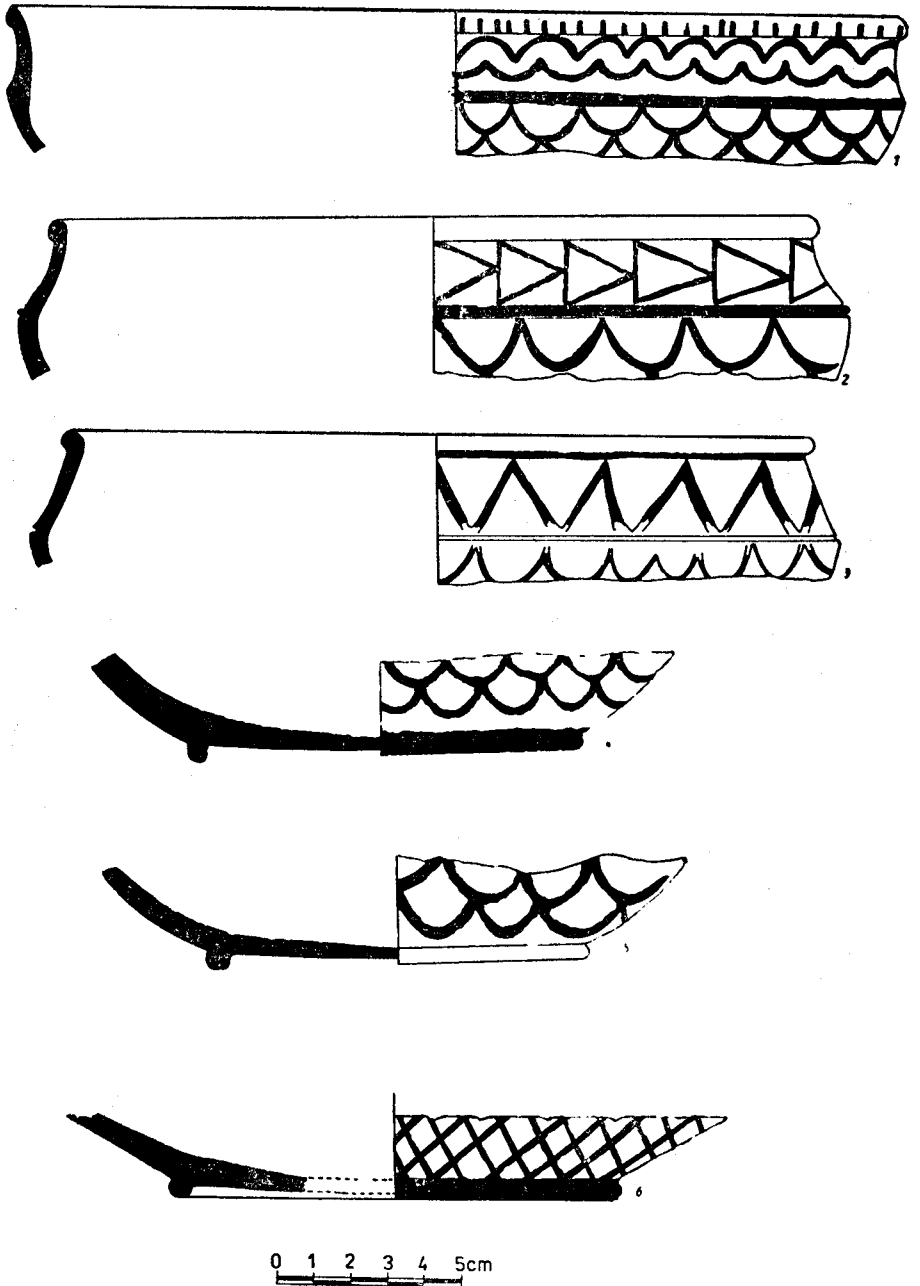

Fig. III, 1-6. Ceramica dacică pictată (pictură cu roșu pe angobă alb-gălbuie) (Grădiștea Muncelului, sec. I p. Ch.).

Fig. III, 1-6. Céramique dacique peinte (rouge sur engobe blanc) (Grădiștea Muncelului, I-er siècle ap. J.-C.).

tate sunt dispuse în registre: unul încadrat în treimea superioară a vasului, și altul, cel mai extins, îmbrăcând corpul recipientului. Acesta din urmă ilustrează ornamentul „în solzi“, care atestă încă o dată influența elenistico-romană în arta dacică târzie. Ornamente de acest gen, pictate, apar și pe unele vase romane²¹. Decorația cu „solzi“ se deosebește de cea „cu imbricații“, mult mai frecventă în împodobirea unor obiecte de import sau de certă înfluență elenistico-romană, pătrunse în Dacia dinaintea cuceririi²². Nu este exclus ca anumite reverberații ale unor atari motive decorative să se regăsească în cele descrise mai sus. Mai trebuie amintită în treacăt incidența ornamentului „cu solzi“ (imprimați, de această dată) pe un vas de provizii de la Grădiștea Muncelului²³, sigur databil înaintea cuceririi romane.

Tot în legătură cu aceste tipuri de castroane trebuie văzute fragmentele de funduri de vase pictate de mai jos:

— fund de vas pictat (pasă gălbui-cărămizie cu mică în compoziție, angobă alb-gălbuie și pictură cu roșu) cu motive în formă de rețea (fig. III/6);

— idem, pictat cu motive în formă de solzi (fig. III/4);

— idem, (fig. III/5).

Atrage atenția în mod special castronul pictat din fig. III/5 pentru că ornamentica lui se aseamănă uimitor de mult cu decorația *au repoussé* a unei fiale de argint din tezaurul de la Rogozen²⁴. Această similitudine, surprinzătoare prin decalajul cronologic dintre cele două piese, ar putea sugera prezența unor asemenea produse de orfevrărie în tezaurile regale sau ale templelor de la Sarmizegetusa ? Sau este vorba de perpetuarea unor motive ornamentale, într-un fel sau altul, pe parcursul mai multor secole, fără să avem deocamdată atestarea arheologică a verigilor de legătură ? Fără a scăpa din vedere posibilitatea unei simple coincidențe²⁵, mă limitez a nota aceste observații așteptând eventuale noi descoperiri.

II. Buză de vas piriform (pastă alb-gălbuie), pictură cu roșu (fig. IV/1). Această formă ceramică poate fi întâlnită și în repertoriul ceramicii grosiere²⁶, sau pictată²⁷.

III. Buză de vas de dimensiuni mari, pictată cu baghete verticale roșii pe cantul buzei prevăzute cu o profilatură (fig. IV/2). Provine, probabil, de la un vas piriform, obișnuit în repertoriul de forme al ce-

²¹ V. Rupp, *Wetterauer Ware — Eine römische Keramik im Rhein-Main Gebiet*; Gerwulf Schneider, *Chemische Zusammensetzung römischer Keramik im Rhein-Main Gebiet*; *Schriften des Frankfurter Museums für Vor- und Frühgeschichte*, X, Bonn, 1987, pl. 63 (G 10.6).

²² De ex. caliciul unui candelabru de bronz de la Tinosu, cu ornamente vegetale (I. Glodariu, *RCD*, p. 241/33) sau unele cupe din tezaurul de la Sâncrăieni (D. Popescu, *Inventaria Archaeologica*, Roumanie, *Le trésor Dace en argent de Sâncrăieni*, fasc. 3, 1967, 10, 11).

²³ Descoperire 1993.

²⁴ *Der Trakische Silberschatz aus Rogosen, Bulgarien* (Catalog de expoziție), Bonn, 1988, Kat. 85.

²⁵ În cazul vasului de argint din tezaurul tracic amplasarea ornamentelor este ușor diferită, însă motivele decorative și combinația dintre ele este identică.

²⁶ La Costești-Cetățuie, încă inedit.

²⁷ I. Glodariu, V. Moga, *op. cit.*, fig. 44/5.

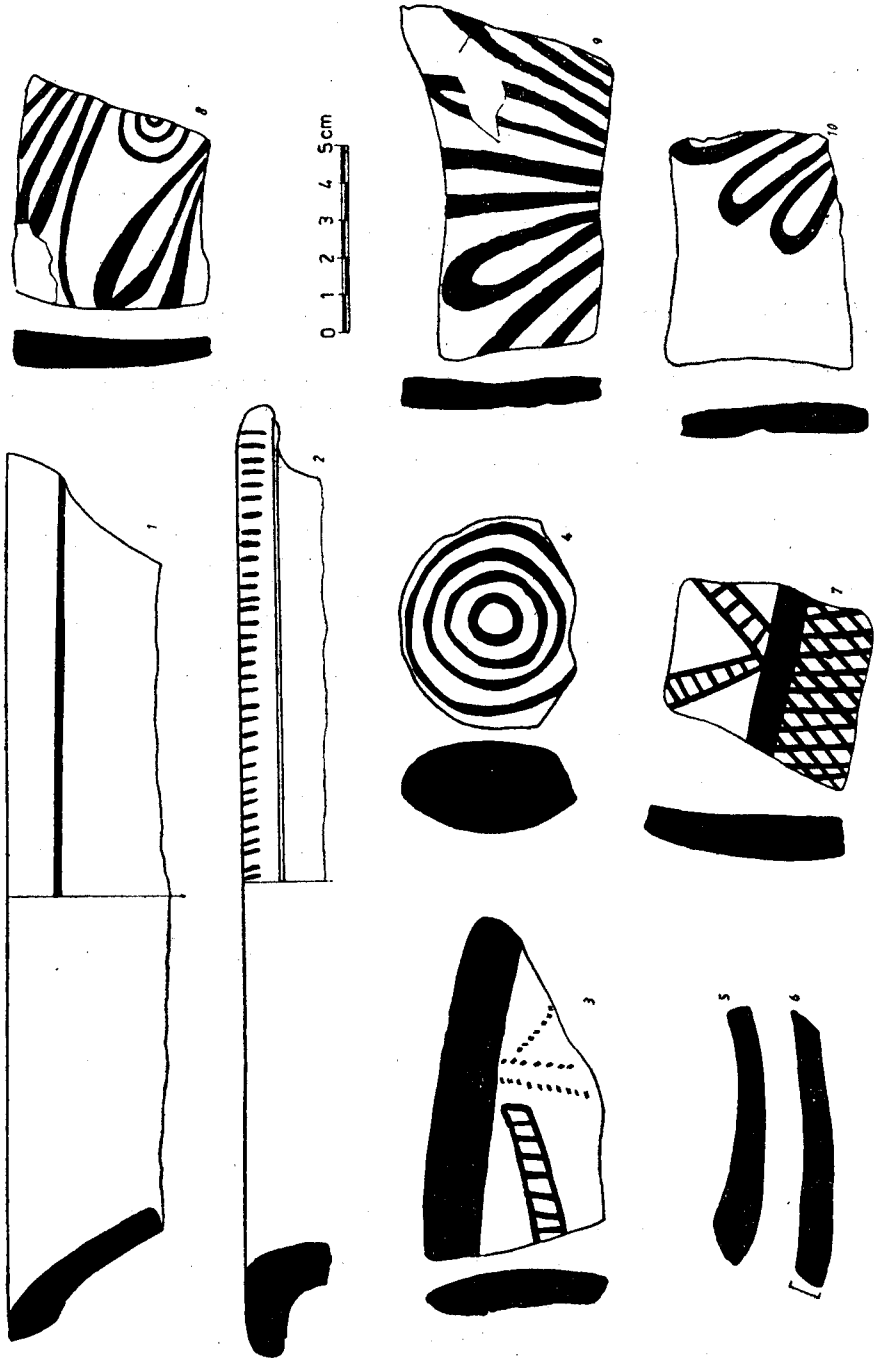

Fig. IV, 1—10. Ceramică dacică pictată (pictură cu roșu pe angobă alb-gălbuie) (Grădiștea Muncelului, sec. I p. Ch. și J. C.). 1—10. Ceramică dacică pictată (pictură cu roșu pe angobă alb-gălbuie) (Grădiștea Muncelului I—er sicle ad. J.—C.).

ramicii dacice pictate din regiunea capitalei regatului.²⁸ Nu este exclus ca descoperirea să provină de pe „Platoul A“ care se află deasupra Terasei a VIII-a.

IV. Capace: 1. Buton de capac pictat cu cercuri concentrice roșii (fig. IV/4); 2. Fragment de capac pictat cu motive în formă de scară și succesiuni de puncte ordonate în benzi sau ghirlande, despărțite de linii verticale compuse în același fel. A fost pictată o dungă lată pe buza capacului, delimitată într-o parte de o canelură fină aflată în apropierea buzei (fig. IV/3); 3. Fragment de capac pictat cu o dungă roșie pe buză (fig. IV/6); 4. Fragment de capac din pastă cenușie fină, acoperit cu angobă alb-gălbuie; nu are urme de pictură pe partea păstrată (fig. IV/5).

Capacele pictate de la Grădiștea Muncelului, Terasa a VIII-a, sunt încadrabile în varianta ușor conică, însă aplatizată, fără prag interior. Aproape toate au profilaturi și caneluri în zona buzei, care sunt subliniate cu benzi pictate²⁹. Această variantă de capace pare să fie mai răspândită la Grădiștea Muncelului și împrejurimi decât în alte centre dacice contemporane.

V. Pereți de vase: 1. Perete de vas, pictat cu negru, poartă ornamente în rețea și cu motive în formă de scară. Ambele tipuri de ornamente au analogii între fragmentele ceramice descoperite la Grădiștea Muncelului, aflându-se în diverse combinații motivistice. (fig. IV/7); 2. Perete de vas pictat cu o bandă, linii în rețea și un motiv în formă de romb cu laturile arcuite spre interior; 3. Perete de vas pictat cu motive în formă de scară; 4—6. Fragmente de pereți de vas pictați cu roșu compact cu motive florale de dimensiuni mari (fig. IV/8—10); 7. Fragmente dintr-un corp de vas pictat cu negru pe angoba alb-gălbuie. În interior sunt sesizabile urme de unghii și puncte-tușe lăsate de încercarea repetată a instrumentului cu care s-a pictat. Motivele constau dintr-o linie în val plasată pe o profilatură încadrată de două caneluri fine, iar în registrul inferior (prost păstrat) sunt sesizabile motive vegetale dublate de obișnuitele puncte de culoare. Fragmentele aparțin, probabil, unei căni de dimensiuni medii având în vedere urma unei torti (fig. V/3). 8. Fragment dintr-un corp de vas pictat cu roșu pe angobă cu o bandă și motive geometrice dublate de puncte; probabil acestea au fost organizate în frize (fig. V/1); 9. Perete de vas pictat cu motive geometrice flancate de puncte (roșu-brun pe angobă) (fig. V/5); 10. Fragment de vas pictat, modelat din pastă cenușie, angobă alb-gălbuie, pictat cu buline de culoare neagră-brună (fig. V/6).

Este de notat observația conform căreia aproape întotdeauna pictura secundară de culoare neagră (cu sau fără angobă) însoțește vasele realizate din pastă cenușie. Acestea sunt mult mai puține la Grădiștea Muncelului, din ce știm până astăzi, decât vasele realizate din pastă alb-gălbuie, angobate și pictate cu diverse nuanțe de roșu.

O serie de fragmente pictate deja publicate provin tot de pe Terasa a VIII-a³⁰, de aceea nu insist asupra lor cu această ocazie.

²⁸ I. H. Crișan, *op. cit.*, pl. XCIV, 8—9.

²⁹ Cf. exemplarul publicat de I. Glodariu, *RCD*, pl. XXVIII, IC 27/30; I. H. Crișan, *op. cit.*, pl. XCIII, 1 — exemplar de la Meleia.

³⁰ G. Florea, *op. cit.*, pl. I, VI, 1—2, 4; pl. VII, 1—3.

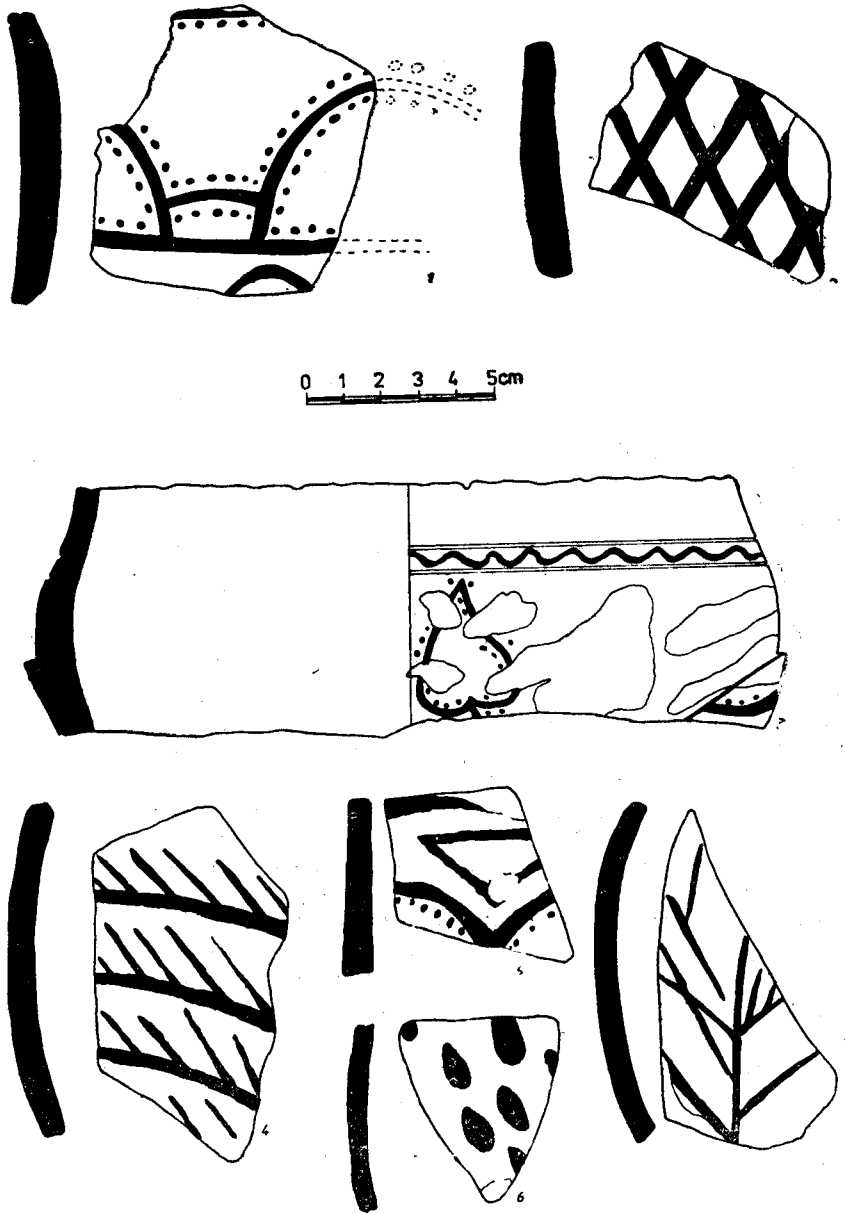

Fig. V, 1—7. Ceramică dacică pictată (pictură cu roșu — nr. 1—5, 7, și negru-brun — nr. 6, pe angobă alb-gălbuie) (Grădiștea Muncelului, sec. I p. Ch.).

Fig. V. Céramique dacique peinte (rouge — 1—5, 7 et brun-noirâtre — 6, sur engobe blanc) (Grădiștea Muncelului, I-er siècle ap. J.-C.).

Alte obiecte:

— fragment din corpul unui unguentariu din sticlă verzuie (cu bule de aer) (fig. II/8). Este foarte greu de spus dacă este vorba de un produs local sau de o piesă de import în condițiile în care este certă producția de sticlă locală³¹ (care pare să fi fost mai importantă decât niște simple tatonări tehnologice).

— fragment dintr-o cute de piatră (fig. II/7).

Formele de vase, puține la număr, ilustrate de ceramica grosieră se regăsesc, în parte, și în alte centre dacice contemporane. Merită subliniată prezența „vasului cu tub“, relizat din pastă grosieră, ca o curiozitate, această formă fiind specifică ceramicii fine, sau chiar pictate. De asemenea remarcabile sunt ornamentele ștampilate, caracteristice mai cu seamă secolului I p. Ch. (fără a uita antecedentele mai timpurii), ilustrate din ce în ce mai frecvent la Sarmizegetusa Regia.

Ceramica pictată se înscrie, în linii generale, în parametrii obișnuți acestei categorii din Munții Orăștiei, din punct de vedere tehnic sau chiar ornamental. Un element de noutate îl aduc castroanele împodobite cu „solzi“.

Piesele pictate prezentate, sau analizate cu altă ocazie, învederează funcția fundamentală a picturii pe ceramică dacică: cea de „artă decorativă“. Nu putem nega, din principiu, o eventuală valență religioasă a acestei ornamentici, însă starea extrem de fragmentară în care s-au păstrat vasele pictate nu îngăduie, deocamdată, o abordare a acestui aspect. O astfel de analiză a semnificațiilor posibile ale ornamenticii pictate se va putea face atunci când numărul de piese va fi suficient de mare, și numai în contextul general al artei dacice târzii. Deși nu suntem încă în situația de a avea un repertoriu complet al ornamentelor pictate, se remarcă deocamdată absența personajelor umane. Observația cu pricina îngreunează o eventuală interpretare a unei simbolistici religioase, dar, în același timp, poate fi la fel de elocventă. Devin din ce în ce mai numeroase motivele vegetale și geometrice figurative; diversitatea lor sugerează o fantezie ieșită din comun a meșterilor care decorau vasele de la Sarmizegetusa.

Se conturează din ce în ce mai clar imaginea picturii pe ceramică în zona capitalei Regatului ca un fenomen încadrabil în parametrii unei arte de tip mai degrabă oriental (prin exuberanța gustului în ornamentală).

Ceramica descoperită cu decenii în urmă pe Terasa a VIII-a și databilă în a doua jumătate a secolului I p. Ch. este ilustrativă pentru specificul olăriei de la Sarmizegetusa Regia în ajunul cuceririi traianice. Cea mai spectaculoasă categorie o reprezintă ceramica pictată cu ornamente figurative; importanța acesteia sporește în condițiile în care manifestări ale artei târzii dacice nu sunt prea abundente. Asocierea ei cu tipuri de vase din categoria fină oferă imaginea unui standard de viață

³¹ E. Iaroslavski, în vol. *Studii Dacice*, (sub red. H. Daicoviciu), Cluj, 1981, p. 166—173.

destul de înalt pentru lumea barbară din vremea aceea, și în orice caz gusturi și disponibilități interesante.

Rămâne încă de evaluat precis pe baza altor loturi de materiale, mai complete, raportul cantitativ între categoriile ceramice și, evident, de completat tipologia ceramicii. De asemenea, rămâne în atenție completarea formelor ceramice fragmentare care nu pot încă fi reconstituite (inclusiv variantele lor). Nu în ultimul rând, descoperirile ulterioare vor putea oferi date suplimentare în legătură cu funcționalitatea feluritelor categorii și forme ceramice, despre care se pot emite deocamdată doar supoziții (de exemplu „vasele cu tub“).

LA POTERIE DACIQUE DÉCOUVERTE DANS LES COMPLEXES
ARCHÉOLOGIQUES TROUVÉS SUR LA VIII-ÈME TERRASSE
DE SARMIZEGETUSA REGIA (II)

(Résumé)

Cette étude est la suite de la publication de la céramique dacique trouvée par C. Daicoviciu au début des années cinquante sur la VIII-ème Terrasse (dans les environs de la zone sacrée) de la Capitale du royaume des Daces — Sarmizegetusa Regia (v. note no. 1). Il s'agit des tessons de la poterie grossière et de la céramique peinte, datables au I-er siècle ap. J.-C. Les deux parties de l'étude présentent l'association du matériel céramique d'un des complexes caractéristiques pour la civilisation des Daces juste avant la conquête romaine dans la région de la Capitale du royaume.